

Qeyri-ənənəvi dərslər şagirdləri fəallaşdırır

İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı dönmədə qloballaşan dünyada rəqabətə davamlı, yenilikləri ilə inkişafa xidmət etməklə öz xalqını ləyaqətlə təmsil edən vətəndaşlar yetişdirmək bugünün müəlliminin qarşısında duran əsas tələblərdəndir. Bəs hansı üsul və vasitələrdən istifadə etmək lazımdır ki, yetişən gənc nəslə düzgün istiqamətləndirmək, onlarda elmi biliklərə olan marağı gücləndirmək, təkcə sxemmatik biliklər formalaşdırmaq yox, həm də müstəqil tədqiqatçılıq bacarığı yaratmaq mümkün olsun? Gənc nəslin daxilində olan potensialı üzə çıxartmaq, onun təkəllüründə cücərən novatorluğa təkan vermək, ilk növbədə, ona təhsil-təlim verən müəllimin fəaliyyətindən asılıdır. Əsas məqsədə nail olmaq üçün müəllim hansı keyfiyyətlərin vacibliyi, hansı üsul və vasitələrin önəm kəsb etməsi və s. kimi məsələlər məni daim düşündürmüşdür. Bəzən pedaqoji aləmin təklif etdiyi üsul, vasitələrin tətbiqi zamanı şərait və mühitdən asılı olaraq müəyyən çətinliklərlə qarşılaşırıq.

Uzun illərin təcrübəsindən bu qənaətə gəlmək olar ki, hər bir pedaqoji mütəxəssis üçün vacib olan ümumi və xüsusi bacarıqlar vardır və bu, müəllimin əsl məramına çatmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir. Pedaqoji prosesin aparıcı qüvvəsi olan müəllimlər üçün ümumi bacarıqlar dedikdə aşağıdakı tələblər nəzərdə tutulur:

1. İlk növbədə müəllim şagirdlər arasında dərin nüfuz qazanmağı bacarmalıdır.

2. Müəllim şagirdə nümunə olmalıdır. Bunun üçün o, mədəni nitqi, geyimi, davranışı, fənninə olan sevgisi, dərin elmi biliyi, vətənpərvərliyi, milli-mənəvi dəyərlərə olan təəssübkeşliyi ilə fərqlənə bilər.

3. Müəllim şagirdin yaş səviyyəsinə enməyi bacarmalı, onun yaxın dostu, müdrik məsləhətçisi olmalıdır.

4. Müəllim şagirdlərin azad mühakimə yürütməsinə mane olacaq addımları atmamalı, onların fikrinə hörmətlə yanaşmalıdır.

5. Müəllim daim çalışmalı, ətrafda baş verən yeniliklərlə maraqlanmalı, şagirdləri həvəsləndirmək üçün müxtəlif üsul və vasitələrdən istifadə etməlidir.

6. Müəllim dərslərdə verilən materiala yaradıcı yanaşmalı, şagirdin ümumi dünyagörüşünə təsir edəcək əlavə materiallarla onları heyrləndirməyi bacarmalıdır.

7. Müəllim kurikulumun qarşıya qoyduğu tələblərə dərinləndirərək, ona əməl etməklə şagirdləri düzgün istiqamətləndirməlidir.

Müəllimin xüsusi bacarığı isə onun pedaqoji ustalığından, dərslər qurmaq məharətindən asılıdır. Müəllim şəraitdən asılı olaraq dərslərini elə qurmalıdır ki, şagirdlərin fəallığına nail ola bilsin. Bunun üçün o, interaktiv təlim metodlarından yaradıcılıqla istifadə

etməli, müasir dərslərin mərhələlərini elə qurmalıdır ki, şagirdlərdə dərslərin bitməsinə təəssüf hissi yaranmasın. Mən Azərbaycan dili və ədəbiyyat dərslərində məhz bu məqsədləri həyata keçirmək üçün müxtəlif üsul və vasitələrdən istifadə edirəm. Dərslərimdə şagirdləri təkcə elmi biliklərlə yiyələndirməklə kifayətlənmir, onlara layiqli vətəndaş, xalqımıza, dövlətimizə, vətənimizə məhəbbət hissi aşılayır, humanist keyfiyyətli, milli-mənəvi dəyərlərə ehtiram göstərən əsl insan kimi formalaşdırmaq üçün dərslərini verdiyi bütün imkanlardan istifadə etməyə çalışıram. Bunun üçün dərslərimin hər bir mərhələsini yenilikçi, rəngarəng mahiyyətdə təşkil edirəm. Məsələn, motivasiya mərhələsində xalqın şifahi söz xəzinəsindən: atalar sözü, bayatı, xalq mahnısından istifadə etməklə onların diqqətini əsl məqsədə yönəldirəm. Tutaq ki, VIII sinifdə Z.Xəlilin Xocalı faciəsinin qəhrəmanı olan Əlif Hacıyevə həsr olunmuş “Sonuncu güllə” əsərini tədris edirəm. Bu zaman səsucaldan vasitəsilə kompüterdə aşağıdakı bayatını səsləndirirəm:

Əzizim, ay ağa,

Məni salma ayağa.

Dost baxsa, başa baxar,

Düşmən baxar ayağa.

Xalq təkəllürünün müdrik ifadəsi olan bu kiçik bayatıda hansı fikir aşılandığını şagirdlərdən ümumi sorğu şəklində soruşur və nə üçün düşmənin məhz ayağa, dostun başa baxması anlamının mahiyyətini açıqlamağa çalışdırıram. Bu zaman şagirdlər həm öz düşüncələrinə, həm də öyrəndikləri bilgilərə istinadən “papağ”ın lap qədimlərdən xalqımız arasında qeyrət simvolu olduğu və bizi istəməyənlərin çox zaman onu ayaqda görməsi, lakin həmişə ucalığı sevmə xalqımızın onu qorumaq üçün ca-

Bikə ALLAHVERDİYEVƏ,

Saath rayonu Ələddin Şüküroğlu adına Varxankənd kənd tam orta məktəbinin Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimi, “Ən yaxşı müəllim” müsabiqəsinin qalibi

nından belə keçməyə qadir olduğunu söyləyirlər. Bu zaman Azərbaycan filmlərindən, yaxud M.Müşfiqin “Oxu tar” şeirindən nümunələr gətirməklə fikirlərini izah edirlər. Bu isə tədqiqat sualının yaranmasına, asanlıqla məqsədə doğru irəliləməyə nail olmağa və şagirdlərdə milli-mənəvi dəyərlərə olan ehtiramı artırmağa böyük stimül verir. Ümumiyyətlə, hər bir mövzunun xarakterindən asılı olaraq dərslərimi müxtəlif formalarda qururam. Həmin formaların bir neçəsini diqqətə çatdırmaq istərdim:

1. Şagirdlərin təkəllür müstəqilliyinin inkişafına nail olmaq üçün istifadə etdiyim dərslər formalarından biri “Dərs-kəşf” modelidir. Bu dərslərdə mövzu ilə bağlı bilgilər əldə etdikdən sonra qruplara belə bir tapşırıq təqdim edirəm: hansı qrup öyrəndiyimiz mövzu ilə bağlı elə bir maraqlı fakt və ya məlumat verə bilər ki, o fikir bizim üçün yeni olsun və biz ona heç bir informasiya mənbəyində təsadüf etməmiş olaq. Bu zaman şagirdlər fikirləşməyə, qruplardaxili müzakirəyə başlayırlar, onlar özlərinin “kəşf” hesab etdiyi fikirləri sinifdə bir-biri ilə bölüşürlər. Sonda, həqiqətən, maraqlı, tutarlı fikirlərlə də qarşılaşırıq. Ən dəyərli faktları təqdim edən qrupu mükafatlandırırıq, onu “həftənin lideri” adlandıraraq qalib kimi alqışlayırıq. Əlbəttə ki, şagirdlərin hamısı yenilik kəşf etməsə də, bu dərslər modeli onlarda tədqiqatçılıq, müstəqil axtarıcılıq bacarıqlarının inkişafına önəmli təsir göstərir.

2. Şagirdlərin fəallığına şərait yaranan dərslər formalarından biri də “Dərs-kompüter” modelidir. Bu dərslərdə mən Web2 alətlərinin interaktiv nümunələrindən istifadə etməklə şagirdlərin təkəllür fəaliyyətinin sürətli və dəqiq ifadəsi üçün şərait yaradırəm. Şagirdlərin həvəslə qatıldığıqları

Məktəblərdə milli-mənəvi dəyərlərə məhəbbət, vətənpərvərlik hissləri, təkəllür müstəqilliyi, tədqiqatçılıq bacarıqlarını formalaşdırıram

“Kahoot” kompüter yarışması, krossvordlar bu cəhətdən onların ən çox sevdikləri öyrənmə üsuludur. Bu dərslər şagirdləri düşünməyə sövq etməklə, rəqabətçil mövqedə dayanaraq müstəqil mühakimə yürütməsində mühüm rol oynayır. Adətən, bu dərslər modelindən ümumiləşdirici təkrarlarda istifadə edirəm ki, bu da şagirdlərin mövzunu dərinləndirən mənimləməsində əhəmiyyət kəsb edir.

3. Şagirdlərin tədqiqatçılıq bacarığının inkişafında “Dərs-səyahət” formasının da böyük rolu vardır. Bu dərslərin mahiyyəti ondadır ki, dərslərdə müddətlərdə şagirdlər, bir növ, müxtəlif dünyagörüşlü müdrik, məlumatlı insanlardan müsahibə götürmək üçün “səyahət”lərə çıxır və onların səsinə yazaraq ayrı-ayrı dərslərdə mövzuya uyğun istifadə etməklə əsl araşdırma apararaq maraqlı nəticələr əldə edirlər. Artıq əlimizdə yaşadığımız bölgənin fərqli dialekt xüsusiyyətləri ilə bağlı maraqlı tədqiqat faktları və folklor nümunələri vardır.

4. Şagirdlərdə tədqiqatçılıq bacarığını inkişaf etdirməklə yanaşı, onlarda milli-mənəvi dəyərlərə məhəbbət, vətənə, soy-kökə bağlılıq, tolerantlıq, multikultural mədəniyyət haqqında geniş düşüncə tərzini yaratmaq, islamın elmi mahiyyətini dərinləndirərək dərk etmək, fanatizmdən uzaq olmaq və s. kimi keyfiyyətlər formalaşdırmaq üçün “Dərs-kino” modeli də maraqlıdır. Bu modeldən məqsətdə istifadə edərək, hər bir şagirdin mənəvi aləmini zənginləşdirmək mümkündür. Belə dərslərdə mən Azərbaycan filmlərindən fraqmentləri və ya bütöv filmi növbəli şəkildə dərslərdə təqdim edirəm. Tutaq ki, “Kitabi-Dədə Qorqud” epusunun ayrı-ayrı qollarını müxtəlif siniflərdə tədris edirik. Bu zaman şagirdlərin yaş xüsusiyyətinə uyğun olaraq bu epos əsasında çəkilən cizgi filmini və ya bədii filmi təqdim edirəm. Məsələn, VII sinifdə “Bamsı Beyrək”

boyunu tədris edərkən Türkiyə incəsənət mütəxəssislərinin bu dastanın motivləri əsasında çəkildikləri “Dədə Korkut hekayələri”ndən bu boyu şagirdlərə təqdim və əsərdəki əhvalatlarla filmdəki əhvalatları müqayisə edir, fərqli məqamları üzə çıxarıq və onların səbəblərini araşdırırıq. Bu, dərslərdə oxumağa marağı zəif olan şagirdləri də həvəsləndirir, oxumadıqları mövzunu öyrənmək üçün onlarda istəklər yaradır. Bu prosesi dərslərdə gənc günlərdə, ayda bir dəfə ədəbi nümunələrə rəhbərlik etmək, şagirdləri həmin filmlərin əsasında çəkildikləri əsərləri oxumağa sövq etmək üçün “Mənim sözü” adlı ədəbi dərməyin toplanmasında da həyata keçirirəm.

5. Şagirdlərin mənəvi aləminin inkişafında “Dərs-müqayisələr”in də əhəmiyyəti danılmazdır. Tutaq ki, dərslərin mövzusu “Sifətin dərəcələri”dir. Bu zaman üzərində Azərbaycan və ingilis dillərində sifətin müqayisə dərəcələrinə aid nümunələr olan plakatlar şagirdlərə təqdim olunur. Azərbaycan və ingilis dillərində sifətin müqayisə dərəcələrinin fərqli və oxşar cəhətləri əks etdirilir və hər dilin özünəməxsus qanunauyğunluqları ilə bağlı maraqlı məqamları üzə çıxararaq müqayisələr aparılır. Bu, həm fəndaxili, həm fənlərarası, həm də fənn və ətraf aləmlə müqayisəli şəkildə də həyata keçirilə bilər.

6. Şagirdlərin öyrəndikləri bilikləri dərinləndirən mənimləmələrinə “Dərs-yarış” modelinin mühüm əhəmiyyəti vardır. Bu dərslər zamanı şagirdlər ya qrup, ya cüt, ya da fərdi şəkildə yarışır, qalib gələn tərəf öz gücünə güvənərək daha geniş həcmli yarışlara qatılmaq üçün özlərində inam hissə edir. Ən çox ümumiləşdirici dərslərdə istifadə etdiyim bu modeldə poeziyaya

aid keçilən nümunələri, dramatik qarşılaşmalardan ən təsirli səhnələri bir-birinə söyləyən şagirdlərdən çəkməyəni, ifadəli nitqə müraciət edən və s. keyfiyyətə malik olanlar qalib hesab olunaraq “meydan”da özünə yeni rəqib axtarır. Bu da bütün şagirdlərdə rəqabətçilik, özünü sübut etmə kimi keyfiyyətlərin formalaşmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir.

7. Şagirdlərdə incəsənətə olan marağı artırmaq, onlardakı yaradıcılıq keyfiyyətlərini üzə çıxarmaq üçün “Dərs-incəsənət” modelindən tez-tez istifadə edirəm. Bu dərslərdə şagirdlərə hər hansı əsərin məzmunu və təhlilindən sonra bu mövzunun onların daxili aləmində yaratdığı hisslərin sözlü, rəngin, musiqinin və ya plastilinlə köməyi ilə ifadə etməsini tapşırıram. Bu zaman onlar öz bacarıqlarına uyğun maraqlı əl işləri, poeziya nümunələri, rəsm əsərləri ilə öz daxili dünyalarının mücərrəd təəssüratlarını əyani formada meydana çıxarırlar.

Beləliklə, bu və ya digər formalarda təşkil etdiyim dərslərdə şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdislərinin müxtəlif cəhətdən inkişafına nail oluram. Ona görə də şagirdlərimiz istər Təhsil Nazirliyinin keçirdiyi olimpiadalarda, inşa, bədii qiraət müsabiqələrində, istərsə də “Fövqəladə hallar şagirdlərin gözü ilə”, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Bilik Fondu, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Gənclər Fondu, Azərbaycan Respublikası Axtarılan Türklərinin “Vətən” Cəmiyyəti, “İnsan hüquqları” təşkilatının keçirdiyi müxtəlif nominasiyalı müsabiqələrində birincilik qazanaraq, diplom, tərifnamələrlə təltif olunur ki, bunlar da onlarda təhsilə, oxumağa marağı daha da artırır.

Yazılar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Bilik Fondu və “Azərbaycan müəllimi” qəzetinin birgə keçirdiyi II yazı müsabiqəsinə təqdim olunub.